

здійснюють звичайні люди. Наприклад (за О. Є. Серіковим): ініціація; пошук сексуального або шлюбного партнера та пов'язана з ним змагальна боротьба; наступ або захист, війна, пошук притулку, надання допомоги; дар і обмін; робота і пошук джерел доходу, відпочинок після роботи, трапеза і сон; творчість; виховання дітей; шана батьків, предків і богів; здійснення сімейних і релігійних ритуалів; управління і контроль, злочин і покарання і т.д.

При цьому люди, зазвичай, знаходяться на роздоріжжі, змінюючи схеми поведінки. Ймовірно, що саме цей момент і є психологічно-напруженим, що потребує і закономірно призводить до появи різноманітних «слідів» у соціальних мережах, які можливо досліджувати для оцінки особистості користувача.

Одержано 20.04.2018

УДК 343.98

Олександра Володимирівна Лєвшина,

*ад'юнкт Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: СПОСОБИ ПРОТИДІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Нажаль, на сьогодні погіршилась криміногенна обстановка в Україні, в тому числі й зросла кількість злочинів проти правосуддя. Згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України за 2017 рік лише 25 % кримінальних проваджень щодо даної категорії злочинів мали судову перспективу [1]. Однією з причин такої ситуації є наявність активної протидії з боку підозрюваних.

Відзначимо, що допит підозрюваного – це найбільш поширена слідча дія, за допомогою якої отримують відомості практично про всі обставини, що підлягають встановленню по кримінальному провадженню. Водночас допит – це не тільки засіб отримання цінної інформації, але й «поле» для протидії його проведенню [2, с. 124]. Успіх розслідування в таких ситуаціях буде залежати від того, наскільки слідчий тактично і стратегічно грамотно використає криміналістичні рекомендації з проведення

окремих слідчих (розшукових) дій [3]. У зв'язку з цим, винайдення шляхів подолання протидії підозрюваного при проведенні допиту є одним із завдань методики розслідування злочинів проти правосуддя.

Питання подолання протидії при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій по злочинах проти правосуддя, зокрема й під час допиту, досліджували Книженко С. О., Ушаков О. М., Шепелева С. В., Ямашкин А. С. та інші.

Зауважимо, що протидія – є різновидом конфліктної поведінки, яка спрямована не лише на неприпустимість, перешкоджання, блокування будь-якої дії, а на перешкоджання досягненню бажаної кінцевої мети, отриманню конкретного результату [4, с. 46].

Протидія при проведенні допиту передбачає ту чи іншу форму спілкування суб'єкта протидії – підозрюваного зі слідчим. У структурі спілкування розрізняють три компоненти: перцептивний, комунікативний та інтерактивний. Зміст перцептивного компонента складають процеси сприйняття і розуміння один одного учасниками спілкування. Комунікативний компонент складається з обміну інформацією учасників спілкування. Інтерактивний компонент характеризує взаємодію учасників спілкування [5, с. 176].

З комунікативної точки зору, протидія розслідуванню при проведенні допиту полягає, з одного боку, в прагненні суб'єкта одержати інформацію про задуми та дії слідчого, а з іншого боку – в передачі йому недостовірної інформації, або й взагалі в її прихованні. Інтерактивний компонент у даному випадку виражається в конфліктній взаємодії, в суперечності, несумісності цілей сторін, що взаємодіють [6, с. 74].

Вчені-криміналісти, в тому числі й Белкін Р. С., Волобуєв А. Ф., Коновалова В. О., Ратінов О. Р., Шепітько В. Ю., виділяють наступні стадії допиту: 1) підготовка до допиту; 2) основна стадія допиту (спілкування та запитання-відповіді); 3) фіксація результатів допиту. На першій стадії, при підготовці до допиту слідчий має ретельно продумати проведення всієї дії, так як підозрюваний вже на цій стадії може починати протидіяти. Підозрюваний може підробити важливі докази, створити неправдиве алібі, впливати на інших учасників кримінального провадження або взагалі зникнути

та не з'явитися на допит. У таких ситуаціях слідчий повинен враховувати можливі ризики.

Одним засобом подолання протидії на стадії підготовки до допиту підозрюваного є застосування науково-технічних засобів: звукозапису та відеозапису [8]. Застосування науково-технічних засобів необхідне для того, щоб виявити неправдиві показання, а також для детальнішого вивчення поведінки підозрюваного, його показів та співставлення їх з іншими доказами.

Також важливим на етапі підготовки має вивчення особистості допитуваного. Для успішного спілкування з особами, що допитуються і чинять протидію слідчому, насамперед треба вивчити їх біологічні, інтелектуальні і вольові якості, емоційний стан [9, с. 218, 219]. На основі таких даних про особу підозрюваного, як: наявність чи відсутність судимості, місця працевлаштування, родинних зв'язків, слідчий повинен спрогнозувати як саме може протидіяти підозрюваний при проведенні допиту та підготуватись до її подолання.

Другим етапом проведення допиту є безпосередньо сам допит. Підозрюваний на даній стадії може протидіяти наступним чином: спроби підкупу слідчого, погрози слідчому, посилення на погане самопочуття, неправдиві показання, відмова від дачі показань. За наявності такої протидії допитуваного слідчий найчастіше проводить комплекс дій для її подолання. Насамперед, на початку допиту для отримання правдивих показань необхідного встановити психологічний контакт з допитуваною особою.

Відмітимо, що психологічний контакт сприяє взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками [10, с. 197]. Слідчому при встановленні психологічного контакту треба враховувати індивідуальні та психологічні особливості особи, життєвий та соціальний досвід, психічний стан, типологічні якості.

Водночас, під час допиту підозрюваного слідчому необхідно ретельно спостерігати за поведінкою допитуваного. У криміналістиці таке спостереження розглядається як метод «діагностики» правдивості чи неправдивості показань [11, с. 3–20]. Прийоми «діагностики» неправди і прихованих обставин можуть будуватися на основі аналізу мовних висловлювань опитуваного або на основі спостереження за невербальними (немовними) реакціями людини. Такі зовнішні прояви не мають доказового значення, але виконують орієнтуючу функцію [12, с. 114].

На нашу думку, слідчому до початку допиту доцільно проконсультуватись з психологом щодо діагностики особистісних рис допитуваного та забезпечити його присутність безпосередньо при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Під час проведення допиту в умовах протидії підозрюваного, слідчий весь час спонукає допитуваного давати показання, використовуючи при цьому засоби психологічного впливу. Психологічний вплив – це навмисне, цілеспрямоване втручання у процеси психічного відображення дійсності іншої людини [13, с. 36]. Суть психологічного впливу полягає у використанні певних прийомів для забезпечення оптимальної форми повідомлення доказової інформації, зміни ходу психічних процесів та суб'єктивної позиції допитуваного й породження в ньому бажання давати правдиві показання, допомагати слідству у встановленні істини [14, с. 194].

Зауважимо, що відмова від дачі показань та дача неправдивих показань є одними з найпоширеніших способів протидії підозрюваного при розслідуванні злочинів проти правосуддя. У таких ситуаціях слідчий повинен використовувати весь арсенал засобів психологічного впливу на особу підозрюваного з метою подолання вчинюваної ним протидії. Зокрема: прийом «допущення легенди»; використання суперечностей між підозрюваним та іншими учасниками; використання ефекту раптовості; використання слідчим зібраних доказів та послідовне їх пред'явлення.

Остання стадія допиту – фіксація отриманих показань. На цій стадії підозрюваний може протидіяти наступним чином: відмовитись від підпису протоколу або окремих його частин. На наш погляд, слідчому, з метою недопущення таких ситуацій, варто використовувати засоби звукозапису або відеозапису.

Резюмуючи вищевикладене, відзначимо, що активну протидію підозрюваний чинить на всіх стадіях допиту. Аналіз слідчої судової практики свідчить про те, що основними способами протидії є надання завідомо неправдивих відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення або відмова від дачі показань. Ефективними засобами подолання протидії підозрюваного під час його допиту є застосування засобів звукозапису та відеозапису; консультація з психологом та залучення його до проведення допиту в якості спеціаліста.

Список бібліографічних посилань

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за 2017 рік // Генеральна прокуратура України : офіц. веб-портал. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 04.04.2018).
2. Ямашкин А. С. Методика расследования побегов из мест лишения свободы : монография. М. : Юрлитинформ, 2012. 208 с.
3. Книженко С. А Стратегия расследования преступлений против правосудия. *Young Scientist*. 2015. № 2 (17). С. 227. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2235/Strategya%20rassledovaniya%20prestupleniy%20protiv%20pravosudiya_Knizhenko%20SA_2015.pdf (дата звернення: 04.04.2018).
4. Доспулов Г. Г. Психология допроса на предварительном следствии. М. : Юрид. лит., 1976. 112 с.
5. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посіб. Львів : Новий Світ 2000, 2007. 376 с.
6. Пирожков В. Ф. Криминальная психология. М. : Ось-89, 2001. 704 с.
7. Ушаков О. М. Теоретические и практические проблемы тактики допроса лица, склонного к даче ложных показаний : дис. ... канд. юрид. наук. Владивосток, 2004. 189 с.
8. Шепелева С. В. Тактика допроса лиц, имеющих установку на дачу ложных показаний : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. СПб., 2001. 21с.
9. Гутнік К. В. Подолання протидії, яка чиниться під час розслідування злочинів при проведенні допиту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 217–223.
10. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. [4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2008. 464 с.
11. Липманн О. Психология лжи // Ложь в праве / О. Липманн, Л. Адам. Харьков : Юрид. изд-во Украины, 1929. С. 6–20.
12. Закатов А. А. Ложь и борьба с нею. Волгоград : Ниж.-Волж. кн. изд-во, 1984. 191 с.
13. Берназ В. Д., Смаков С. М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти). Одеса, 2005. 361 с.
14. Юридична психологія : підручник / В. Г. Андросюк, Я. Ю. Кондратьєв, М. В. Костицький та ін. ; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ : Ін Юре, 1999. 352 с.

Одержано 23.04.2018

